

СТОРІНКИ ІСТОРІЇ ТА ЮВІЛЕЇ

DOI: <https://doi.org/10.24061/2707-8728.2.2025.14>

УДК: 378.096:340.6:61(09)(477)

ІСТОРІЯ МУЗЕЮ СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

**Григорій Кривда, Павло Плєвінскіс, Лариса Ларсон,
Борис Яворський, Руслан Кривда**

Одеський національний медичний університет МОЗ України, м. Одеса, Україна

Резюме. Стаття присвячена історії створення та розвитку музею судової медицини, який є одним із найстаріших в Україні. Висвітлено етапи становлення кафедри судової медицини від часу її заснування у 1841 році та формування експозиції музею, що стала важливим навчальним і науковим осередком. Описано структуру колекції, до якої входять морфологічні препарати, інструменти, знаряддя злочинів, фотоматеріали й навчальні моделі, які широко використовуються у підготовці студентів. Наголошено на значенні музею як складової освітнього процесу, що сприяє поглибленню знань, розвитку клінічного мислення й формуванню професійної культури майбутніх лікарів. Відзначено культурну та історичну цінність музею, як частини медичної спадщини України.

Ключові слова: судова медицина, Одеський національний медичний університет, історія медицини.

THE HISTORY OF THE MUSEUM OF FORENSIC MEDICINE AT ODESSA NATIONAL MEDICAL UNIVERSITY AND ITS SIGNIFICANCE FOR MODERN EDUCATION

**Hryhoriy Kryvda, Pavlo Plevinskis, Larysa Larson,
Borys Yavorskyi, Ruslan Kryvda**

Odesa National Medical University of the Ministry of Health of Ukraine, Odesa, Ukraine

Abstract. This article is devoted to the history of the creation and development of the Museum of Forensic Medicine, one of the oldest in Ukraine. It highlights the stages of development of the Department of Forensic Medicine since its foundation in 1841 and the formation of the museum's exhibition, which has become an important educational and scientific center. The structure of the collection is described, which includes morphological preparations, instruments, murder weapons, photographic materials and educational models that are widely used in the training of students. The importance of the museum as a component of the educational process is emphasized, contributing to the deepening of knowledge, the development of clinical thinking and

the formation of the professional culture of future doctors. The cultural and historical value of the museum as part of Ukraine's medical heritage is noted.

Key words: forensic medicine, Odessa National Medical University, history of medicine.

Кафедра судової медицини була одною з найстаріших кафедр Одеси. Заснована у 1841 році на юридичному відділенні Рішельєвського ліцею (рис 1), вона розвивалася на медичному факультеті Новоросійського університету, продовжила існування в Одеському медичному інституті, а згодом – університеті, і, нарешті, була включена у склад кафедри гістології, цитології, ембріології та патологічної морфології з курсом судової медицини [1].

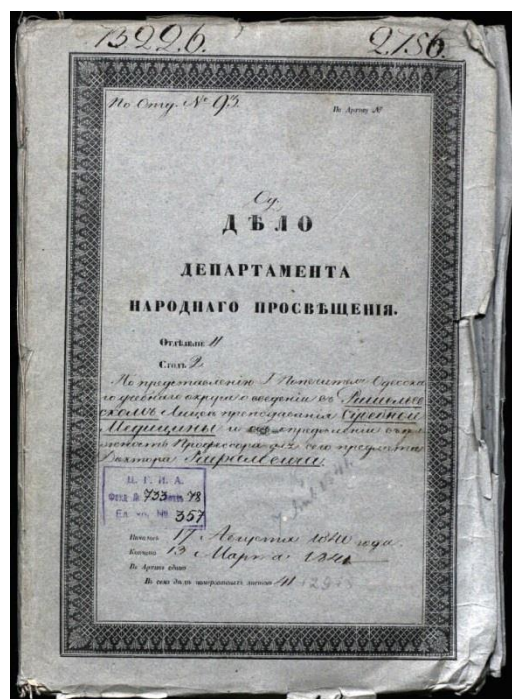

Рис. 1. Титульний лист «Справи Департаменту народної освіти про введення в Рішельєвському ліцеї викладання судової медицини та призначення на посаду професора цього предмета доктора А.А. Рафаловича», 1841 р.

Із перших років роботи кафедри під керівництвом професора А.О. Рафаловича активно формувалася її матеріально-технічна база, і зокрема, було зроблено добірку анатомічних експонатів, що використовували як ілюстративний матеріал при навчанні студентів. Саме вона стала основою музею судової медицини, який існує й донині [1, 2].

Із тих часів і аж до кінця двадцятого сторіччя експозиція музею активно збагачувалася. Не тільки викладачі кафедри, а й студенти, і лікарі, насамперед – судово-медичні експерти Одеського обласного бюро СМЕ, створювали зразки, що найбільш інформативно та ефектно ілюструють різноманітні питання судової медицини [1, 2].

На жаль, упродовж кількох останніх десятиріч виготовлення нових анатомічних експонатів стало неможливим: сучасне законодавство України не

передбачає можливість вилучення під час розтину органів чи тканин із трупів з метою іншою, ніж дослідження, що вказано судово-слідчими органами. Тож на цей час працівники кафедри забезпечують збереженість наявних препаратів, а вдосконалення музею йде за рахунок експонатів, що не є біоматеріалами. Звісно, дуже прикро, що безліч цікавих випадків, з якими стикаються зараз лікарі в судово-медичному морзі, втрачаються назавжди, не залишаючи інших слідів, ніж фото та описання, і можна лише сподіватися, що медичні реформи, які тривають у країні, торкнуться і цієї проблеми [3].

Зараз музей судової медицини відіграє важливу роль у навчальному процесі. Завдяки експонатам музею студенти та курсанти мають можливість наочно знайомитися з морфологічними проявами різноманітних ушкоджень, патологічних процесів і порушень розвитку, з реальними знаряддями злочинів та численними документальними фотоматеріалами. Завдяки цьому робота у музеї надає студентам можливість не тільки власними очима побачити те, що вивчалось за підручниками, але й відчувати атмосферу роботи судового медика, усвідомити нерозривність зв'язку теоретичних знань і судово-медичної практики [4].

Експозиція музею складається з кількох тисяч експонатів різного характеру. Звичайно, найперше привертають увагу *морфологічні препарати* – прозорі скляні посудини, які містять органи, їх частини чи шматочки тканин. Деякі з них перебувають у рідині, що їх консервує, – інші, наприклад, кістки, такого зберігання не потребують. Серед препаратів значне місце займають ті, що ілюструють собою різні ушкодження – дію механічних і термічних чинників, ураження електричним струмом тощо. Інші зразки демонструють різноманітні патологічні процеси, що зустрічаються в судово-медичній практиці – від проявів смертельних інфекцій до злоякісних пухлин. Також є чимало препаратів, що виходять за рамки цих двох категорій, але від того не стають менш цікавими – наприклад, різноманітні порушення розвитку, татування, модифікації тіла та інше. Окрім препаратів, музей містить також деякі *предмети* – інструменти, що використовувалися судовими медиками минулого, знаряддя злочинів, засоби самогубств тощо, а також велику кількість документальних *фотоматеріалів*. Серед них є світлини, що зроблені під час розтинів і при огляді місць події, під час екстумацій та слідчих експериментів [3,4]. Кожна з таких світлин має власну повчальну історію і може бути використана як ілюстративний матеріал при вивченні відповідної теми. І, нарешті, на території музею є *особливе навчальне обладнання* для вирішення ситуаційних задач з судової медицини – прозорі бокси, в яких моделюється місце пригоди. Під час занять студенти можуть за допомогою цього обладнання тренуватися, складаючи протоколи огляду змодельованого конкретного пригоди місця.

Чимало експонатів музею мають цінність не тільки як посібники для навчання студентів, але і як матеріали, що ілюструють широко розповсюджені у суспільстві проблеми, і тому викликають жвавий інтерес навіть у людей, які дуже далекі від питань судової медицини.

Наприклад, доля печінки з розривом, в який частково занурена щільна

грудка вовни, завжди привертає увагу глядачів, і майже ніхто з відвідувачів музею не може вгадати, що це за грудка і чому вона там з'явилася (рис. 2). Втім, цей предмет, зроблений із повсті – це пиж з патрона до мисливської рушниці, а експонат є підсумком прикрої історії про нетверезого мисливця, що необережно поводився зі зброєю та вважав холості патрони цілком безпечними. Постріл таким боєприпасом у напрямку людини призвів до проникаючого поранення: повстяний пиж пробив черевну стінку та зупинився у печінці, спричинивши смерть від гострої крововтрати. Цей експонат мимоволі примушує замислитися і про вплив алкоголю на психіку людини, і про небезпеку вогнепальної зброї, що вимагає обережності і пильності та несумісна з алкоголем, а також і про те, що розповсюджені уявлення часто виявляються упередженнями, іноді дуже шкідливими – наприклад, що холостий патрон є безпечним і не може стати причиною смерті [4].

Рис. 2. Макропрепарат. Вогнепальне поранення печінки. Чітко видно наполовину занурений пиж із повсті.

Не менш дидактичними є експонати, що ілюструють смерть від асфіксії, яка настала внаслідок перекриття дихальних шляхів їжею. Один з них – препарат дихальних шляхів дорослої людини з кашею у бронхах (рис. 3). Він має дуже ефектний вигляд і завжди викликає питання у відвідувачів музею, бо ця причина смерті є дуже недооціненою в суспільстві. Незважаючи на те, що лишень в Одесі гинуть від такої причини десятками осіб на рік, люди часто не вважають цей механізм настання смерті взагалі можливим. Лікарям-судово-медичним експертам нерідко доводиться стикатися з недовірою родичів, які дізналися результати розтину в такому випадку, і ця недовіра іноді виливається у конфлікт із лікарем та звинувачення його в хибному діагнозі. Виправляти цю прикру ситуацію треба через популяризацію медичних знань, і саме це спроможний робити музей судової медицини [3,4]. Людина, що наочно бачить на препараті реальність смерті внаслідок перекриття дихальних шляхів їжею, а також дізнається про підвищений ризик таких випадків від дії алкоголю, має шанс позбутися упереджень і зробити практичні висновки, які, можливо, колись вбережуть її життя.

Рис. 3. Макропрепарат. Органи дихання людини. Асфіксія внаслідок перекриття дихальних шляхів стороннім тілом (їжею).

Ще більше емоцій викликає у глядачів препарат верхніх дихальних шляхів маленької дитини, що загинула від асфіксії через вдихання стороннього тіла – маленького равлика (рис. 4). На жаль, діти досить часто вдихають невеликі предмети, і не кожна доросла людина, що наглядає за малюком, має про це чітке усвідомлення, розуміє, яких саме об'єктів навколишнього середовища треба остерігатися, та знає, як допомогти дитині в такій екстремальній ситуації. Наочна демонстрація можливих трагічних наслідків миттєвої необачності орієнтує відвідувача щодо небезпечних для дитини елементів, а, окрім того, може навести на думку про доцільність навчання прийомам долікарської допомоги.

Рис. 4. Макропрепарат. Органи дихання дитини. Асфіксія внаслідок перекриття дихальних шляхів стороннім тілом (равликом).

Таким чином, музей судової медицини Одеського національного медичного університету має велику цінність. По-перше, він є важливим інструментом навчальної роботи нашого університету. Його експозиція та обладнання дозволяють студентам закріплювати теоретичні знання вивченням реального ілюстративного матеріалу та практичною роботою, завдяки чому підвищується якість підготовки майбутніх медиків. По-друге, він може стати у пригоді науковцям, як тим, що працюють безпосередньо у сфері судової медицини, так і тим, хто вивчає історію цієї науки і пов'язаної з нею практики. По-третє, музей є важливою культурною спадщиною не тільки міста Одеси, але й усієї України. Унікальні зразки, що у ньому зберігаються, висвітлюють історію розвитку медицини, а майже два сторіччя існування музею втілюють собою спадкоємність численних поколінь українських науковців і практиків цієї непростой професії. І, нарешті, експонати музею мають неабиякий потенціал для популяризації медичних знань, пропаганди здорового образу життя, боротьби із забобонами й хибними уявленнями, як і для формування неупередженого погляду на світ.

Література

1. Юсупов ВВ. Розвиток Українських судово-медичних закладів у першій половині ХХ століття. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2017;3(104):317-8.
2. Харитонов О, Харитонов Є. Біологічні та анатомічні матеріали людини: до питання визначення та співвідношення. Юридичний вісник. 2025;3:147-61. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2025.17>
3. Кривда ГФ, Ларсон ЛМ, Яворський БІ. Деякі аспекти лікарської етики і деонтології

у вихованні здобувачів вищої медичної освіти. В: Маричереда ВГ, редактор. Матеріали наук.-метод. міжунівер. конф. з міжн. участю «Забезпечення якості вищої освіти у вищій медичній школі»; 2023 Січ 18-20; Одеса. Одеса: ОНМедУ; 2023, с. 494-8.

4. Литвиненко МВ, Кривда ГФ, Ларсон ЛМ, Яворський БІ. Особливості викладання патоморфології та судової медицини в умовах воєнного стану. В: Ягоднікова ВВ, редактор. Матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. «Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми і перспективи розвитку»; 2024 Трав 17; Одеса. Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович; 2024, с.268-70.

References

1. Yusupov VV. Rozvytok Ukrain'skykh sudovo-medychnykh zakladiv u pershii polovyni KhKh stolittia [Development of Ukrainian Forensic Medical Institutions in the First Half of the 20th Century]. Naukovyi visnyk Natsional'noi akademii vnutrishnikh sprav. 2017;3(104):301-18 . DOI :<https://lawscience.com.ua/uk/journals/tom-22-3-2017/rozvitok-ukrayinskikh-sudovo-myedichnykh-zakladiv-u-pyershiiy-polovini-khkh-stolittya> (in Ukrainian)

2. Kharitonova O, Kharitonov Ye. Biolohichni ta anatomichni materialy liudyny: do pytannia vyznachennia ta spivvidnoshennia [Human biological and anatomical materials: on the issue of definition and correlation]. Yurydychnyi visnyk. 2025; 3:147-61 DOI <http://yurvisnyk.in.ua/index.php/yuridichnij-visnik-3-2025.html> (in Ukrainian)

3. Kryvda HF, Larson LM, Yavors'kyi BI. Deiaki aspekty likars'koi etyky i deontolohii u vykhovanni zdobuvachiv vyschoi medychnoi osvity [Some aspects of medical ethics and deontology in the education of higher medical education seekers]. V: Marychereda VH, redaktor. Materialy nauk.-metod. mizhuniver. konf. z mizhn. uchastiu «Zabezpechennia yakosti vyschoi osvity u vyschyi medychnii shkoli»; 2023 Sich 18-20; Odesa. Odesa: ONMedU; 2023, s. 494-8. (in Ukrainian)

4. Lytvynenko MV, Kryvda HF, Larson LM, Yavors'kyi BI. Osoblyvosti vykladannia patomorfolohii ta sudovoi medytsyny v umovakh voiennoho stanu [Features of the teaching of pathomorphology and forensic medicine under the conditions of the state of martial]. V: Yahodnikova VV, redaktor. Materialy VI Vseukr. nauk.-prakt. konf. «Pedahohichna nauka i osvita u suchasnomu vymiri: problemy i perspektyvy rozvytku»; 2024 Trav 17; Odesa. Odesa: Odesa: vydavets' Bukaiev Vadym Viktorovych; 2024, s.268-70. (in Ukrainian)

Відомості про авторів:

Кривда Григорій Федорович – д.м.н, професор, Одеський національний медичний університет, професор кафедри гістології, цитології, ембріології та патологічної морфології з курсом судової медицини. Моб. +380672516481, e-mail: hryhorii.kryvda@onmedu.edu.ua.

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2320-0036>

Плевінскіс Павло Вольдемарович – д.м.н, доцент, Одеський національний медичний університет, професор кафедри гістології, цитології, ембріології та патологічної морфології з курсом судової медицини.

Моб. +380095-4634068, e-mail: oobsme.05@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6469-0694>

Ларсон Лариса Миколаївна – Одеський національний медичний університет, професор кафедри гістології, цитології, ембріології та патологічної морфології з курсом судової медицини. Моб. +380967514280, e-mail: larisa.larson@onmedu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6785-5971>

Яворський Борис Ігорович – к.мед.н, доцент, Одеський національний медичний університет, професор кафедри гістології, цитології, ембріології та патологічної морфології з курсом судової медицини. Моб. +38094-947-26-83, e-mail: yavorskyboris@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9251-6476>

Кривда Руслан Григорович – к.мед.н, доцент, Одеський національний медичний університет, професор кафедри гістології, цитології, ембріології та патологічної морфології з курсом судової медицини. Моб. +380679458049, e-mail: Krivda_Ruslan@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4320-1174>

Information about authors:

Grigori Kryvda – Doctor of Medical Sciences, Professor of Department of histology, cytology, embryology

and pathological morphology with a course in forensic medicine, Odessa National Medical University

tel.mob. +380672516481, e-mail: hryhorii.kryvda@onmedu.edu.ua.

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2320-0036>

Pavel Plevinskis – Doctor of Medical Sciences, Assoc. Prof. of Department of histology, cytology, embryology and pathological morphology with a course in forensic medicine, Odessa National Medical University

tel.mob.+380095-4634068, e-mail: oobsme.05@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6469-0694>

Larisa Larson – Department of histology, cytology, embryology and pathological morphology with a course in forensic medicine, Odessa National Medical University. tel.mob.+380967514280, e-mail: larisa.larson@onmedu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6785-5971>

Boris Yavorskii – Candidate of Medical Sciences, Assoc. Prof. of Department of histology, cytology, embryology and pathological morphology with a course in forensic medicine, Odessa National Medical University.

tel.mob. +38094-947-26-83, e-mail: yavorskyboris@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9251-6476>

Ruslan Kryvda – Candidate of Medical Sciences, Assoc. Prof. of Department of histology, cytology, embryology and pathological morphology with a course in forensic medicine, Odessa National Medical University.

tel.mob. +380679458049, e-mail: Krivda_Ruslan@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4320-1174>

Надійшло до редакції 12.07.2025 р.

Прийнято до друку 07.10.2025 р.